

**INGLIZ VA O'ZBEK TILIDAGI SO'ZLASHUV
FRAZELOGIZMLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI**

Taxmina Yunusovna Mukaramxodjayeva

*Samarqand Davlat Chet tillar Instituti, Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik
fakulteti Ingliz tili o'qitish metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi*

Anotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va o'zbek badiiy asarlarida qo'llanilgan so'zlashuv frazeologizmlarining lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Frazeologizmlarning xalq madaniyati, tarixi va qadriyatlarini aks ettirishdagi roli o'rganilib, ularning badiiy nutqdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ikki til o'rtasidagi frazeologik birliklarning o'xshash va farqli jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqot natijalari tilshunoslik va adabiyotshunoslik sohalari uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *Frazeologik birlik, lingvomadaniy xususiyat, so'zlashuv frazeologizmlari, mifologiya.*

Abstract: *This article analyzes the linguocultural features of conversational phraseological units used in English and Uzbek literary works. It examines their role in reflecting the culture, history, and values of the peoples, as well as highlights their significance in artistic speech. Additionally, a comparative analysis of the similarities and differences of phraseological units in both languages is conducted. The results of this research hold important scientific significance for the fields of linguistics and literary studies.*

Keywords: *phraseological unit, linguocultural feature, conversational phraseological units, mythology.*

Kirish.

Frazeologiyaning tarkibiy qismida so'zlashuv FB lari eng ko'p tarqalgan uslubiy tip bo'lib, bunday FB lar til frazeologik fondining yarmidan ko'prog'ini tashkil qiladi. So'zlashuv uslubi maxsus tayyorgarlik ko'rilmay shakllangan uslub

sistemasidir. Soʻzlashuv jarayonida suhbatdoshlar bir-birining savoliga javob berganda tayyorgarlik koʻrmay vaziyatga qarab fikr yuritadi, bunda suhbatdoshlar aktivligi va operativligi yaqqol koʻzga tashlanadi. Aktivlik va operativlik natijasida til vositalarini iqtisod qilishga intiladilar va natijada soʻzlashuv FB lari vujudga keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Frazeologik birliklarning grammatik sathda oʻrganilishiga doir dastlabki ishlar XX asrning boshida yuzaga keldi. Jahon tilshunosligida L.P. Smit, A.V. Kunin, A. Makkay, I.V. Arnold, D. Bolinger¹ kabi olimlarining hamda oʻzbek tilshunosligida Sh. Rahmatullaev, Ya.D. Pinxasov, A. Shomaqsudov, B. Yoʻldoshev, M. Husainovlar² larning bu sohadagi ishlarini keltirish mumkin. Jumladan, L.P. Smit oʻz ishida ingliz frazeologik birliklarining (idiomalarining) semantik strukturasi umuman eʼtibor qaratmaydi, aksincha turgʻun frazemalarning grammatik xususiyati va sintaktik munosabatlarini tahlil qilgan boʻlsa, A.V. Kunin ingliz frazeologik birliklarni sistematik tahlilini (birlamchi va ikkilamchi hosil boʻlish yoʻllarini) amalga oshirgan. V. Arnold esa frazeologik birliklar strukturasi deganda ularning morfologik xususiyatlarini inobatga olish kerakligini taʼkidlagan.

NATIJA VA MUHOKAMA Soʻzlashuv frazeologizmlari xalqning madaniyati, tarixi va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim til birliklaridan biridir. Ular maʼlum bir xalqning kundalik hayoti, urf-odatlar va qadriyatlarini ifodalash bilan birga, badiiy asarlarda qahramonlarning xarakterini, nutqining tabiiyligini taʼminlashga xizmat qiladi. Ingliz va oʻzbek tillarida uchraydigan bunday frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlarini tahlil qilish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

1. Frazeologizmlarning lingvomadaniy oʻziga xosliklari

Frazeologizmlar tilda shakllanadigan metaforik va obrazli ifodalardir. Ular quyidagi lingvomadaniy omillar bilan bevosita bogʻliq: Har bir xalqning madaniy tarixi

frazeologizmlar tarkibida aks etadi.

Masalan:

- Ingliz tilida: "**To spill the beans**" (sirni fosh qilish). Bu ibora qadimgi yunonlarning maxfiy ovoz berish uslubidan kelib chiqqan.
- O'zbek tilida: "**Og'zidan bol tomgan**" (shirinso'z, yoqimli gapiruvchi). Bu ibora o'zbek xalqining so'z san'atiga bo'lgan yuksak hurmatini aks ettiradi.

Frazeologizmlar milliy tafakkur va qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq, Ya'ni har bir xalq yillar davomida to'plangan bilim tajriba, urf odatlari iboralarida yaqqol aks etgan bo'ladi:

Masalan: Inglizcha "**Break the ice**" – muzni sindirish, ya'ni suhbatni boshlash. Bu ibora shimoliy dengizchi xalqlarning sovuq ob-havoda muz qatlami ostidan yo'l ochish an'analariga asoslangan.

- O'zbekcha "**Tili zahar**" – zaharli til, ya'ni gaplari achchiq va keskin. Bu o'zbek tilidagi ijobiy va salbiy so'zlashuv ohanglarini aks ettiradi.

Shunisi xarakterliki, so'zlashuv nutqida informativlikdan ko'ra kommunikativlik kuchli bo'ladi. So'zlashuv frazeologizmlari xalq og'zaki ijodida, kundalik muloqotda keng qo'llanilib, umuman uy-rozg'or buyumlari, kiyim-kechak nomlari, oziq –ovqat nomlari, pul birliklari, kundalik ish-harakatlarni, shuningdek insonning emotsional- ruhiy holatlarini ifodalab keladi. So'zlashuv frazeologizmlari oddiyligi, maishiy xarakterga egaligi, ba'zan satirik yoki hajviy uslubiy bo'yoqqa ega bo'lishi va yuqori darajadagi emotsionalligi bilan kitobiy frazeologizmlardan ajralib turadi.

Diniy va mifologik ta'sirlar butun dunyo tillarida ko'plab frazeologik birliklarning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Bu birliklar ko'pincha muqaddas matnlar, marosimlar, e'tiqodlar va mifologik hikoyalarga tayanadi va axloqiy saboqlarni, madaniy qadriyatlarni va umumiy hikoyalarni qamrab oladi. Quyida din va mifologiya FB-larning yaratilishiga qanday hissa qo'shishi turli madaniyatlardan misollar bilan o'rganiladi:

Masalan: "Break a bread" frazemasi o'zbek tilidagi "Bir mayizni qirqqa bo'lib yemoq" iborasiga to'g'ri kelib, o'zida bor narsa bilan bo'lishish,

mehmondo'stlik ma'nolarini anglatadi. Bu iborani qo'llanilish o'ziga xosligini talqin qiladigan bo'lsak, ingliz tilidagi misolimiz, nasroniylar bayrami "Thanksgiving day" ya'ni minnatdorchilik bildirish kunida udum bo'lgan nonni avval bo'laklab qo'yish odatidan kelib chiqqan holda paydo bo'lib xalq orasida tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilidagi yoki "bir mayizni qirqqa bo'lib yeyish" o'zbek mentalitetining qon qoniga singib ketgan mehmondo'stlikni ko'rsatib beradi.

Ingliz va o'zbek adabiyotlarida frazeologizmlarning ishlatilishi asarning milliy koloritini kuchaytiradi va qahramonlarning xarakterini ochib berishga xizmat qiladi. Nutqimizda oddiy "charchagan" bilan "hafsalasi pir bo'lgan" degan so'zlarni ishlatilishi ikki xil vazifani bajarib nutqni umuman boshqacha qilib yuborishi mumkin ya'ni ikkinchi "hafsaslasasi pir bo'ldi" degan iboramizda hissiy bo'yoqdorlik mavjud bo'lib, bu birlikning uziga xos pragmatic vazifa bajarib kelgani hisoblanadi.

Masalan: Yusufning hafsalasi pir bo'lgandek, bir zum kalovlanib turdi-da, so'ng yana qor kechishda davom etdi. (Ulug'bek Hamdam, Muvozanat.)

Yoxud ingliz buyuk hikoyanavislaridan **O. Genrining "Oxirgi barg"**

hikoyasidan:

"They import some pewter mugs and a chafing dish or two from Sixth Avenue, and sit around, and sew patches on the ragged ends of existence."

Bu yerda "sew patches on the ragged ends of existence" (yashashning yirtiq uchlariga yamoq tikish) frazeologik birligi ishlatilgan bo'lib, bu hayotning qiyinchiliklarini yengishga urinishni tasvirlaydi.

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillaridagi so'zlashuv frazeologizmlarining lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganish ularning xalq tafakkuriga bog'liqligini ochib beradi. Bunday iboralar badiiy asarlarda qahramon nutqini tabiiylashtirish, milliy madaniyatni aks ettirish va o'quvchini asar atmosferasiga singdirish uchun xizmat qiladi. Shu sababli, frazeologizmlarning tarjimasida kontekstual tushunilishi tilshunoslik va adabiyotshunoslik tadqiqotlarida muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Бушуй А.М. Язык и действительность. – Ташкент: Фан, 2005. –144 с.
2. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. – Изд.,Просвещения.,дрофа.– Москва 2007.
3. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. – М.:Ленанд, 2019.-160с.
4. Backman G. Meaning by metaphor: An exploration of metaphor with a metaphoric reading of two short stories by Steven Crane. – Upsals: (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Anglistica Upsaliensia; 75), 1991.- 203 p.
5. Mukaramxodjayeva T.Y “Interactive methods of teaching language” Международный научный журнал № 8(100), часть 3 «Научный импульс» Март , 2023
6. Mukaramxodjayeva T.Y “Ingliz tilini o’qitishda o’yin texnologiyalarining ahamiyati va samaradorligi” International Journal of Education, Social Science and Humanities, volume 11, December,2023
7. Mukaramxodjayeva T.Y “Semantic relationships of phraseological units in English: polysemy and homonymy” So’z san’ati xalqaro jurnali, 7 jild 2 son, Toshkent, 2024
8. Mukaramxodjayeva T.Y “Advantages and disadvantages of learning foreign language at an early age” O’zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali 20-SON, 2023
9. Mukaramxodjayeva T.Y., Sadullayeva G.I. “Ingliz tilida soz’lashuv frazeologizmlarining uslubiy semantic xususiyatlari” Eurasian journal of academic research ., Tom 2 ,N6 2022
10. Nasrullaeva, N. Z. (2015). Gender Concepts in the semantics of phraseological units. In development of language system in the context of Accelerated dynamics of public relations (pp. 9-10)
11. Nasrullaeva, N. Z. (2018). English-Russian-Uzbek dictionary of genderly marked phraseological units. *Toshkent: Navruz.*